

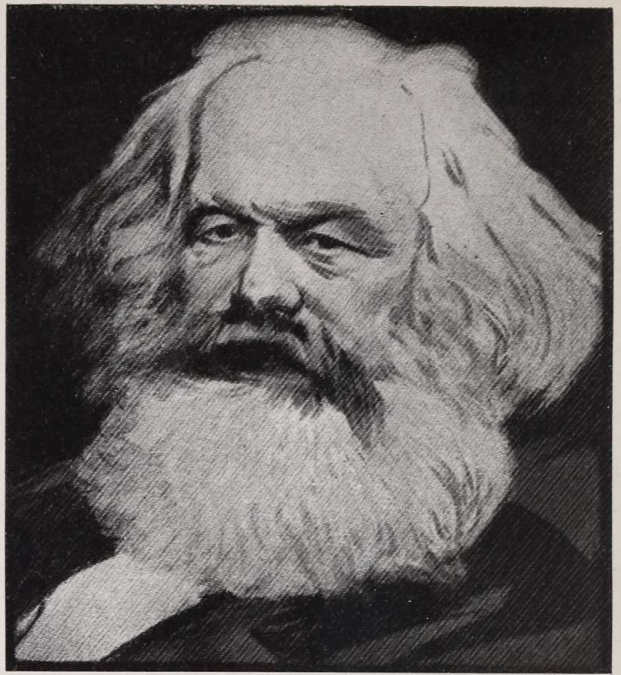
MARX KÁROLY*9 levele***SZEMERE BERTALANHOZ****1**

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR kéziratára Szemere Bertalan iratai között Marx Károly kilenc angolnyelvű levelét őrzi. (Felfedezésük Fehér István érdeme, aki hosszabb időn át foglalkozott Szemere életével.) A levelek 1859—1860-ból valók. Marx Londonban élt abban az időben: 1849-ben, a német reakció győzelme folytán előbb Párisba kellett menekülnie, de nemsokára ezt a menedéket is megvonta tőle az új államelnök, a későbbi császár: III. Napoleon. Londonban nehéz viszonyok, családi gondok között, de töretlen elhűséggel folytatta tudományos kutatásait. Közben politikai cikkeket is írt, főleg az amerikai New York Tribune számára. Szemere Bertalan, 1849 független magyar kormányának egykori miniszterelnöke, mint emigráns Párisban élt. Azt, hogy valamilyen kapcsolatban állt Marx Károllyal, eddig is meg lehetett állapítani Marx műveinek és Szemere Száműzetési Naplójának egy-két mondatából. Ezek a levelek most közelről megvilágítják ezt a kapcsolatot, sőt azt az együttműködést is, mely Marx és Szemere közt bizonyos politikai irányban létrejött. Ezenkívül új fényt vetnek arra az érdeklődésre, mellyel Marx a magyar szabadság ügyét és a magyar emigráció működését kísérte.

A levelek közül csak kettő viseli Marx aláírását. A többi végén az A. Williams nevet olvassuk. De egész sor olyan külső és belső, formai és tartalmi bizonyítékot sorolhatunk fel, mely kétségtelenné teszi, hogy mindegyik levél Marxtól származik.

Először is a levelek írása mind azonos és egyezik Marx írásával. Azután »Williams« azt írja, hogy Londonban a Grafton Terrace 9 alatt lakik, — ez pedig Marx lakása volt. Egy másik helyen Williams Engelst legjobb barátjának, a »Politikai gazdaság kritikáját« pedig saját művének vallja. Megint másutt Vogt svájci professzor ellene intézett hirlapi támadásáról beszél, — Vogttal pedig Marxnak volt polémiaja. Említi azt is, hogy cikkei jelentek meg a New York Tribune-ban. Sőt egy helyen »Williams« kifejezi »Mrs. Marx«, felesége sajnálatát is, amiért Szemerét londoni látogatásakor nem volt alkalma megismernie. De ezeken kívül még más tárgyi bizonyítékot is felsorolhatnánk, hiszen a levelek egymást kiegészítik, s ugyanazon kérdések fordulnak elő bennük.

Marx Párisba küldött levelein azért használta a »Williams« nevet, hogy a francia levélcenzura figyelmét fel ne keltse. Az a két levél, melyet saját nevével írt alá, akkor kelt, midőn Szemere éppen Angliába látogatott. Ez részben Marx soraiból, részben Szemere

Marx Károly

Charles Marx

Карл Маркс

Charles Marx

naplójából világosan megállapítható. Azt a kettőt tehát Szemere Londonban, a többit Párisban kapta kézhez.

2

SZEMERE BERTALAN Naplójában egy-két szóval megemlékezik arról, hogy midőn 1859 augusztusában magyar borainak angol piacot keresve Londonban járt, találkozott »Marx német híres íróval és száműzöttel is.« Röviden elmondja Marx pályafutását, majd feljegyez egyet-mást, amit tőle hallott. Ez mind Kossuthra vonatkozik. Mikor Kossuth Marx egyik munkáját olvasta, üzent neki, látogassa meg. Mire Marx azt válaszolta, hogy szívesen látja, ha ő eljön. De nem jött. A másik hír az volt, hogy Urquhart Dávid volt angol diplomata (nagy törökbarát és a cári imperializmus nagy ellenfele, aki Kossuthal még annak törökországi száműzetése idején kapcsolatban volt) kinyomatta Kossuth hozzáintézett leveleit. (Marx első kézből kaphatta a hírt: Urquhart egyike volt azon keveseknek, akikkel kapcsolatot tartott fenn Angliában. Urquhart állandó harcban állt Palmerstonnal, — a 49-es angol külügyminiszterrel. Azzal vádolta őt, hogy orosz szolgálatban áll, azért folytat Keleteurópában konzervatív, oroszbarát politikát. Marx monomániát látott abban, hogy Urquhart csak ezzel tud törődni. De ő is a cárizmus és Palmerston ellen küzdött. Ezért támogatta őt, sőt lapjába is írt.)

Marx Szemerével Kossuthról beszélgetett. És ez a levelek főtémája is. Mindketten helytelenítették Kossuth emigrációs politikáját, különösen azt, hogy III. Napoleonnal fogott össze.

Szemere ellenérzése régikeletű volt, még a szabadságharc utolsó szakaszára nyúlt vissza, midőn a személyi versengések annyira előtérbe kerültek. A bukás

of that week - here. He has ^(or is) ~~never~~ ^{been} ~~in~~ ^{the} habit of doing these? He has been
at Berlin, what was he about? Perhaps, you would also add some
curiously grotesque details of his first appearance in Italy, during
the war of 1859.

With these before us it is of the highest importance, that on the one
hand the good understanding between the former party of Cavour
and the Hungarians should be raised above every doubt - and I shall
soon have ^{the} occasion of speaking (not by word of mouth, but by
print) to Germany on this point. That on the other hand
Kossuth, the would-be representative of the Hungarian Party
should be disowned on both sides.

Here at Berlin I still live, and shall continue to live, in
my old house, 9, Grafton Terrace & Marlhead Park,
Kew-stone Hill. If you visit again Berlin, I hope you will
not again forget my address. Mrs. West, however, was
very disappointed in missing the occasion of making the
personal acquaintance of a man whose great intellectual powers she has
already become familiarized with by his writings.

Yours truly

A. Williams

Marx Károly levele
A. Williams aláírással

Charles Marx's letter
signed A. Williams

Письмо Карла Маркса с
подписью А. Виллиамс

Lettre de Charles Marx avec
la signature «A. Williams»

után, — mikor mindenkit egy kérdés gyötört: ki a felelős? — Szemere nemcsak Görgeyben, de Kossuthban is nagy hibákat fedezett fel. Állhatatlannak tekintette őt, s egész emigrációs működésével szembe fordult. És ehhez csak újabb adalékot látott abban, hogy az a Kossuth, aki 1853-ban a forradalmár Mazzinival és Ledru Rollinnel állt kapcsolatban, 1859-ben az ellenforradalom császárával fog kezét.

Kossuth a magyar szabadságot, a magyar függetlenséget akarta újra kivívni. Ehhez keresett alkalmat és segítséget. Ezért beszélt mindenkivel, angolokkal vagy franciákkal, forradalmárokkal vagy miniszte-

rekkel azon a nyelven, olyan gondolatmenet szerint, mely azoknak sajátja volt. Ezért kapcsolódott bele 1859-ben III. Napoleon és az olasz egységért küzdő Cavour háborús előkészületeibe is Ausztria ellen. Amikor forradalmi segítségre nem nyílt kilátás, megkísérelte a francia császári politikát.

Marx azonban mindvégig, töretlenül a forradalom vonalán maradt. Őt nem befolyásolták, mint Szemérét, személyes emlékek. A szabadságharc idején lapja, a »Neue Rheinische Zeitung« a magyarságot és Kossuthot Európa hőseként emlegette. Ekkor azonban már Kossuth ellen fordult, mert elítélte a francia

Szemere Bertalan
(Barabás Miklós litográfiája)

B. Szemere
(lithography by N. Barabás)

Бертаман Семере

Bertalan Szemere
(lithographie de Miklós Barabás)

reakcióval való kapcsolatát. Szerinte a nemzeti szabadság ügyét akkor sem szabad a reakció ügyébe kapcsolni, ha ez pillanatnyilag előnyöket ígér. Az ilyen kapcsolat ellenkezik a történeti fejlődéssel.

Ez a kilenc levele arról tanuskodik, hogy ő és Szemere nemcsak egyetértettek abban, hogy Kossuth hibát követett el, hanem hozzá is fogtak, hogy a hibás politika ellensúlyozására (Marx szavával) »közös akciót« indítsanak.

5

HOGY EZ A KÖZÖS AKCIÓ miként folyt, arra már az első levél (1859 szept. 26.) is rávilágít. Marx ebben már válaszol Szemerének és közli, hogy P. (valószínűleg Pulszky, Kossuth híve) egy névtelen nyilatkozatára válaszul két cikket küldött a New York Timesnak, külön levélben figyelmeztetve a szerkesztőt, hogy feltétlenül közölje őket. Közli, hogy a nagy londoni napilapok nem hajlandók Kossuthot támadni. Ellenben Urquhart folyóirata, a Free Press számára ő maga írt egy szöveget felhasználás céljából. Mivel a Free Press sokfelé, Németországba is eljut, reméli, hogy a cikkeknek széles visszhangja lesz. A második levélből megtudjuk, hogy ez így is történt, s hogy a Free Press cikkét Marx Szemerének külön elküldte.

Szemere — Marx említése nélkül — feljegyzi Naplójában ezt a küldeményt. Sőt magyar fordításban leírja magát a cikket is. A cikk részletesen elmondja, hogyan találkozott Kossuth III. Napoleonnal,

hogyan tagadta meg a köztársasági irányt és forradalmi multját, hogy vette igénybe annak támogatását.

Tekintettel arra, hogy Szemere korábbi, júliusi naplójegyzeteiben nagyjából ugyanezen értesüléseket jegyezte fel, és arra, hogy Marx a második levélben »további« információt kér tőle Kossuthot illetően, nagyon valószínűnek látszik, hogy ezeket az adatokat Szemere nyújtotta Marxnak augusztusi londoni látogatása idején. Erre vall Marxnak az a megjegyzése is, hogy a szövegben igyekezett más nyomra terelni azokat, akik esetleg adatainak forrása után kutatnak.

Szemere tehát informálta, adatokkal segítette Marxtot abban a széleskörű sajtóhadjáratban, melyet ő a reakció és azok ellen folytatott, akik a nemzeti szabadság ügyét valami formában a reakcióhoz kapcsolták. A negyedik levélben, 1860 elején, Marx arra kéri Szemerét, hogy ismertesse előtte Magyarország »igazi állapotát«. A következő alkalommal pedig arról ír, hogy Vogt professzor támadásaira akar felelni; mivel Vogt Kossuthra és Klapkára mint barátaira hivatkozik, róluk is beszélnie kell; tehát kér újabb felvilágosításokat.

4

A VOGT-ÜGY HÁTTERÉBEN is az 1859-es politikai válság kérdései húzódtak meg.

Az olasz polgárság a nemzeti egységért és függetlenségért folytatott küzdelem során belátta, hogy önmagában nem elég erős. Ezért fogott kezét a piemonti szárd királlyal, aki Itáliát saját uralma alatt akarta egyesíteni. De Piemont is kicsi volt. Ezért szövetséget kötött Cavour, Piemont vezető államférfia, III. Napoleonnal. 1858 nyarán megegyezett vele, hogy Nizza és Savoya fejében hadi segítséget nyujt az olaszoknak Ausztria ellen.

Forradalom helyett háború; a nép akciója helyett külső segítség: ez a sakkhúzás nagy ellenzésre talált a forradalom hívei körében. Különösen, midőn valami kiszivárgott arról is, hogy (mint ma már tudjuk) III. Napoleon titkos tárgyalásokkal Oroszországot is beavatkozásra próbálta bírni. Mazzini sietett kijelenteni, hogy az egész vállalkozás a francia és orosz imperializmus érdekeit szolgálja. A választás mégsem volt könnyű. Hiszen a forradalom hívei azt sem helyeselték, hogy Ausztria uralkodjék Itáliában.

Voltak is, akik azt vallották, hogy a németeknek is az olasz szabadságmozgalmat kell támogatni, hiszen aki Ausztriát segíti, az az ellenforradalmat segíti.

Mások meg azt hirdették, hogy minél gyengébb Ausztria, annál könnyebb Poroszországnak a német egységet a maga vezetése alatt létrehoznia. A német és olasz érdek közös. Ha Napoleon felszabadítja Itáliát, akkor a németeknek akadályozzák ebben, hanem szereznek meg maguknak északon Schleswig-Holsteint. Ezt a politikát hirdette Vogt svájci professzor is.

Marx és Engels azonban egészen másként látták a dolgot. Harcoltak a bönapartizmus és a cárizmus ellen, harcolniok kellett tehát a kettő szövetsége ellen is. Marx az 1850-es háború mögött ott látta a francia-

orosz kézfogást. Megtámadta Vogtot, majd (Karl Blind adatai alapján) azzal vádolta meg, hogy Napoleon zsoldjában áll. Ezt persze nehéz volt bizonyítani. (Vogt nyugtája csak a párisi kommün idején került elő a Tuileriákban. V. ö. Otto Rühle: Karl Marx Leben und Werk. Dresden, 1928. 257. l.) A vita heves volt. Marx egy nagy polemikus erővel írt egész könyvvel válaszolt. (»Herr Vogt«, London, 1860.)

5

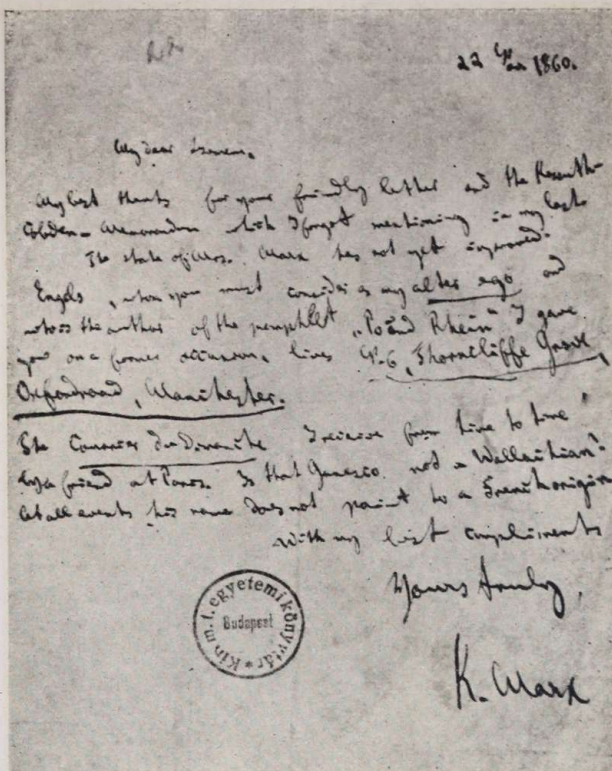
MILYEN NYOMA VAN e munkában Szemere közreműködésének és mi volt Marx álláspontja a magyar kérdésben?

Marx mindjárt az elején megemlíti, hogy mások közt Szemere is le akarta beszélni, hogy Vogt jelentéktelen irataival foglalkozzék. Utóbb hosszabban bírálja Kossuth politikai változásait, felhasználva a Free Press fentebb említett cikkének adatait is. Minden valószínűség szerint közvetlenül Szemerétől származik az, amit Marx külön, a könyv függelékében Kossuthról ír. Közli egy radikális angol politikus feljegyzését Kossuthtal 1854-ben folytatott beszélgetéséről. Kossuth ebben kijelentette, hogy ha Ausztria visszatér a törvényes alapra (amiben ő hinni nem tud), akkor ő nem állna útjába a megegyezésnek, mert ez »megakadályozná Oroszországot, hogy híveket találjon Magyarországon«. Kossuth is tudja tehát — teszi hozzá Marx —, hogy Magyarország fő veszedelme a cári Oroszország. Az angol politikus teljes szövegét, nevét (W. Sanford), Cobdenhez írt levelét, majd Cobden Szemerének küldött kísérő sorait mind megtaláljuk Szemere Naplójában. Ő továbbíthatta ezt az adatot Marxnak. És tőle származhatnak az itt a »Herr Vogt« függelékében található egyéb olyan részletadatok is, melyeket Marxnak nem volt módjában ellenőriznie (pl., hogy nem Kossuth törölte el a feudalizmust Magyarországon, hiszen a jobbágyterhek eltörlésének javaslatát Bónis szabolcsi követ, a közteher viselését pedig Szemere nyújtotta be 48-ban).

A dunai kérdést illetően Marx különösen azért támadja Vogtot, amiért az a francia-orosz reakciós összefogást segítve, Magyarországot és szomszédait ki akarja szolgáltatni a cári imperializmusnak. Marx azzal vádolja Vogtot, hogy egy roppant, Csehországot, Magyarországot, a román fejedelemségeket, sőt Ausztriát is magában foglaló pánszláv, reakciós birodalom tervét támogatja. Ebben pedig a magyarság elpusztulna.

Marx akkori álláspontját a cárizmust (és minden támogatóját) illetően megvilágítja hetedik levelének (1860 június 2.) egy részlete. Reflektál itt Szemerének a magyar kérdéstről akkoriban megjelent munkájára és a következőket írja:

»Könyvét nagy örömmel és haszonnal olvastam. Egyetértek az ön főbb szempontjaival a Magyarország helyreállításához szükséges feltételeket illetően, de helytelenítem azt, hogy Bonaparte-ot és Palmerstont védelmezi. Az utóbbi 1848—49-ben egyaránt elárulta

Marx Károly egyik levele Szemere Bertalanhoz
One of Ch. Marx's letters to B. Szemere

Письмо Карла Маркса
Берталану Семере
Lettre de Charles Marx à Bertalan Szemere

Magyarországot és Itáliát. Azelőtt ugyanúgy tett Lengyelországgal; utóbb ugyanúgy kezelte Circassiát. Ő most is az, ami 1829 óta volt: orosz ügynök, akit a pétervári kabinethez olyan kötelék fűz, melyet maga nem tud elvágni. Oroszország természetesen le akarja rombolni az osztrák birodalmat, de nem azt akarja, hogy e birodalom alkotó elemei független és önálló államokká alakuljanak. Magyarország igazi helyreállítása mégjobban az orosz keleti diplomácia útjában állana, mint az ingadozó, habozó, ijedt Ausztria.

6

A LEVELEK ARRÓL TANUSKODNAK, hogy Marx együtt érzett a magyar szabadság ügyével és becsülte Szemerét. Sőt nagy kedvességgel segített is neki: támogatta abban, hogy angol kiadót találjon munkája számára, sőt hogy borait is elhelyezhesse. Önmagáról Marx aránylag keveset ír. Egyízben említi, hogy betegsége miatt nem találkozhatott Szemerével. 1860 nyarán emlékezteti Szemerét londoni lakás-címére, nehogy elfelejtse fölkeresni, ha Angliába megy. Valószínű, hogy találkoztak még — Marx egyízben személyesen adta át neki Engels egyik munkáját —, de hogy mikor, azt nem tudjuk. Szemere 1860 végén Londonban járt. Marx ekkor (felesége betegsége miatt) levélben küldte el neki Engels címét. Szemere fel is jegyezte, hogy Engels-szel találkozott.

A levelek itt megszakadnak. Nemsokára félbemarad a Napló is. A további kutatás azonban még találhat újabb adatokat Marx magyar kapcsolataira.